

	Sáros		Bereg		Nyitra	
	ruszin	szlovák	ruszin	magyar	szlovák	magyar
1.	Michal	Janko	Ivan	János	Jano	János
2.	Stefan	Onda	Hricz	István	Juro	Istók
3.	Vaszily	Onder	Fedor	Mihály	Marczin	István
4.	Petro	Jura	Vaszily	András	Michal	Mihály
5.	Fedor	Misko	Jaczko	György	Stefan	György
6.	Danko	Dzura	Michajlo	Ferenc	Adam	Ferenc
7.	Jurko	Estok	Stefan	Miklós	Tomas	András
8.	Lukacs	Marczin	Petro	Pál	Ondrej	József
9.	Szeman	Jakub	Andrej	Márton	Pavel	Pál
10.	Andrij	Michal	Olexa	László	Jozef	Márton

UDVARI ISTVÁN

Archistratéga Szent Mihály Arkangyal címünnepű máriapócsi templom anyakönyve (1749–1795)

A Hajdúdorogi Görögkatolikus Egyházmegye Levéltárában, Nyíregyházán őrzik az Archistratéga Szent Mihály Arkangyal máriapócsi templom egyik XVIII. századi anyakönyvét. Az anyakönyvet a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye latin melletti másik hivatali nyelvén, egyházi szláv nyelven a máriapócsi egyházközség adminisztrálását végző bazilita atyák vezették 1749-től. Dolgozatomban ezt a folyóírást, cirill betűs, ruszin népnyelvi elemekkel tarkított egyházi szláv nyelvű¹ matrikulát szeretném bemutatni, ezzel tisztelve a Máriapócs népességének lelki gondozását végző, Máriapócson több iskolát is fenntartó baziliták és a község hajdani lakosai emlékének.

¹ A monostor szerzeteseinek aktív és passzív nyelvhasználatával kapcsolatban értékes megfigyeléseket tett OJTOZI ESZTER. L. A máriapócsi baziliták cirillbetűs könyvei. Debrecen, 1982. 31; Vö. még. NÉ. 13 (1991): 74–97; NÉ. 10 (1985): 54–78.

Az anyakönyv külső leírása

Az anyakönyv korabeli, barna keménypapír kötésű¹, hossza 32 cm, szélessége 10,5 cm. Oldalszáma: 162 (számozatlanul). Az anyakönyv 7 szerkezeti-tartalmi részre tagolható.

1. Elülső védőlap² (2 oldal).
2. Görög katolikus megkereszteltek anyakönyve³ 1749–1777. (107 oldal).
3. Nem görög rítusúak keresztelési anyakönyve⁴ 1792–1795. (5 oldal).
4. Latin rítusú kereszteltek névkönyve⁵ 1776–1770. (2 oldal).
5. Házasultak anyakönyve⁶ 1773–1776. (6 oldal).
6. Elhunytak anyakönyve⁷ 1773–1777. (6 oldal).
7. Hátsó védőlap⁸ (2 oldal).

Felvetődik a kérdés, ez volt-e Máriapócs görögkatolikus közösségének első anyakönyve? Erre egyértelműen nemmel kell válaszolnunk. Az egyházi-hivatali írásbeliségben sajátos helyet elfoglaló anyakönyvek vezetését a Munkácsi Egyházmegyében először De Camelis József püspök írta elő⁹ 1690-ben.

¹ A kötéstáblán XVIII. századi folyóírással: Kereszteltek és házasultak anyakönyve az 1749. esztendőől.

² Az elülső védőlap rectóján: Matrikulának mondott könyv, mely a megkeresztelt és miroval megkent fiú és lánygyermekeket névszerint tartalmazza magában, kiadatott az Archistratēga Szent Mihály Arkangyal templom melletti máriapócsi monostorban, az 1749. esztendőben.

³ Első bejegyzés: 1749. október 24. A keresztelő szerzetesap: Bonifác. A megkeresztelt és szent miroval megkent neve: Riskó János. Az utolsó bejegyzés: 1777. október 27. A keresztelő szerzetesap: József, a megkeresztelt és szent miroval megkent neve: Gyurkanics Mihály.

⁴ Első bejegyzés: 1792. szeptember 8. A keresztelő szerzetesap: Almási Theodoszj. A megkeresztelt, de szent miroval nem megkent gyermek neve: Erzsébet Pócspetri községből. Utolsó bejegyzés: 1795. augusztus 16. A keresztelő szerzetesap: Hegedűs Izidor. A megkeresztelt, de szent miroval nem megkent gyermek neve: Matis András. Az anyakönyv e részét 21 üres oldal követi.

⁵ Első bejegyzés: 1766. szeptember 20. Keresztelő szerzetesap neve: Izsák. A megkeresztelt, de szent miroval meg nem kent neve: Johan Irgard Schmidt. Utolsó bejegyzés 1771. szeptember 8. A keresztelő szerzetesap neve: Makariosz. A megkeresztelt, de szent miroval meg nem kent gyermek neve: Hesko András. Ezt követően 6 üres oldal következik.

⁶ Első bejegyzés ideje: 1773. január 13. Az eskető szerzetesap neve: Ágoston. A házasságra lépők nevei: Kobilá Gábor Gyulajból és Sarkadi Anna. Utolsó bejegyzés ideje 1776. szeptember 24. Az eskető szerzetesap neve: Gervasziusz. A házasságra lépők nevei: Oláh János és Asztalos Mária. Ezt két üres oldal követi.

⁷ Az első bejegyzés ideje: 1773. január 13. Az elhunyt neve: Demeter, koldus. Az utolsó bejegyzés ideje: 1777. november 16. Az elhunyt neve: Kocsis László.

⁸ A hátsó védőlap versoján megismétlődik az elülső védőlap szövege, kiegészítve a következőkkel: az Úr 1774. esztendeje augusztus hava első napján M.K. házfőnökségének idejében. (Az M.K. inicialé Martirius Kasper máriapócsi igument jelöli.)

⁹ Vö. HODINKA ANTAL, A munkácsi görög-katolikus püspökség története. Bp., 1910. 418–419.

Bizánczy György püspök Nagyszombatban 1727-ben megjelentetett kazuisztikája (esettana) több helyen is tárgyalja az egyháznak az anyakönyvezéssel kapcsolatos elvárásait¹. Bizonyosak lehetünk tehát abban, hogy a máriapócsi parókián a baziliták 1749-es odatelepüléséig is vezettek anyakönyvet.

Az anyakönyvek fontos forrásai a történeti demográfiának, felhasználhatók a parókia és családtörténethez, népességtörténeti és biográfiai kutatásokhoz, stb. Mivel a matrikulák tulajdonképpen a nevek könyvei, ezért elsőrendű forrásai a névtannak, az onomasztikának is. Az anyakönyvek megőrzése és óvása fontos érdeke tehát minden egyházi-vallási közösségnek. Az anyakönyvek értékeire a Munkácsi Egyházmegye történetírója, Hodinka Antal is felfigyelt, egy töredékesen megőrzött dolgozatában az 1862-es Munkács egyházmegyei schematizmus alapján vizsgálja, mely egyház-községekből maradtak fenn régi anyakönyvek és melyik évből².

Latin rítusúak születési anyakönyvéről

Az 1792 és 1795 között megkeresztelt latin rítusúak többsége, 23 gyermek Pócspetriből való, Ófehértóból 4 gyermek, Kállósemjén, Hete, Nyírbogát és Kisléta községekből pedig 1-1 gyermek. Ezekből 28 fiút és leányt Almási Theodosziosz keresztelt meg, kettőt pedig Hegedűs Izidor szerzetespap. A római katolikus keresztnévanyag lényegesen nem különbözik a görög katolikustól. Csupán két keresztnév nem adatolható a görögkatolikus nevek között: *Márton* és *Mechtilda* (pócspetri sváb leány neve). A latin rítusúak további keresztnévei:

Lánynevek	
Mária	(6 előfordulás)
Borbála	(5)
Anna	(4)
Erzsébet	(3)
Agafia	(1)
Ilona	(1)

Fiúnevek	
Mihály	(7 előfordulás)
János	(6)
András	(2)
József	(1)
László	(1)
Tamás	(1)
Tódor	(1)

¹ Vö. Kratkoje pripadkov moralnih ili pravnihih szobranie duhovnim oszobam potreboje (Morális vagy erkölcsi esetek lelkészeknek szükséges rövid gyűjteménye). Nagyszombatban, 1727. 40, 167, 186, 234, 235.

² Adatok a Munkácsi Egyházmegye anyakönyveiről: Hodinka Antal válogatott kéziratai. Vasvári Pál Társaság Füzetei 11. Nyíregyháza, 1992. 71–77. Az 1862-es schematizmus alapján Hodinka Antal az 1749. évet tünteti fel, melyből a legrégebbi máriapócsi anyakönyv fennmaradt. A Hajdúdorogi Egyházmegye és Miskolci Apostoli Kormányzóság Schematizmusa (Nyíregyháza, 1982. 70) valószínűleg tévesen, 1745-től jelez anyakönyvet Máriapócon.

A házasultak anyakönyvéről

Az itt bemutatott anyakönyvben 33 bejegyzés található házasultakról¹. Az 1773–77 között Máriapócsen megkötött 33 házasságból nyolcban az egyik házasuló fél más település lakója volt, öten pedig a monostori személyzet tagjai voltak. Az alább közreadott adatokból az is kitűnik, hogy elsősorban a férfiak kerestek Pócsen házastársat, jelezve a pócsi leányzók erényességét, jó hírét, utalva ugyanakkor arra is, hogy pócsi lakosoknak mely falvakkal voltak szorosabb rokoni, vallási kapcsolataik.

N ^o	Pócsi házastárs neve	Másik házastárs	
		neve	származási helye
1	Tóth János mostohalánya	Kobila Gábor	Nyírgyulaj
2	özv. Konikáné	Kristóf bátori görög	Nyírbátor
3	Kocsis Anna	Dolhy Mátyás	Nyírlugos
4	Cservák Ilona	Meleg Gábor	Hajdúdorog
5	Kovács Mária	Nagy Péter	Varsány
6	Majoros Mária	Popovics András	Oros
7	Ignác Pelagia	János	Kisléta
8	Majoros János	a vasvári parochus leánya Borbála	Nyírvasvári

N ^o	Monostori alkalmazott		Pócsi házastárs
	neve	foglalkozása	neve
1	Kascák János	kerékgyártó	Halász Katalin
2	Dániel György	béres	Beniczky Rozália
3	Pilissi János	csizmadia	Csordás Mária
4	Éva	szolgálólány	Pál, Olsavszky Anna szolgálója
5	Mária	szolgálólány	Csiribán János

A továbbiakban a bemutatott anyakönyv törzsét kitevő, a kötet 2. tematikai-tartalmi egységét alkotó, a görög katolikus megkereszteltre vonatkozó bejegyzéseket kívánom részletesebben bemutatni. Komplex elemzésre, részletes értékelésre terjedelem hiánya miatt még e szűkebb területen sem vállalkozhatom.

¹ Az 1773–77 között eskető szerzetes papok: Gervasziusz (10 esketés); Jakab (9), Arseniusz (8), Ágoston (3), János (2), Illés (1).

Eltérően a XVIII. század végén általánossá vált gyakorlattól, melynek megfelelően a keresztelés, temetés vagy esketés tényét, idejét, a neveket stb. táblázatban rögzítették, a szóban forgó máriapócsi anyakönyvben összefüggő, folyamatos szöveget képez egy-egy bejegyzés¹.

Pl. 1760 május 20-án, én, Szilveszter szerzetespap megkeresztelém és szent miroval megkeném Mihály fiúgyermeket, törvényesen megesküdött nemes szülők, Olsavszky György és felesége Mária gyermekét. Keresztszülők nemes Vitális Máté úr és Bossányi Ilona úrnő.

1773 október 8-án, én, Arsenij szerzetespap megkeresztelém és szt. miroval megkeném az úr szolgáját Mihályt, aki törvényesen megesküdött szülőktől, Dudás Simon apától és Anna nevű anyától született, keresztapja György, a monostor szakácsa, keresztanyja Zsuzsanna, a kőműves felesége.

1775 február hó 8-án Gervaszij papszerzetes három kihirdetés után, nem találva semmilyen akadályt összekötöttem Isten szolgáját Szilágyi Pál ifjat, Isten szolgálólányával Balogh Agáfia hajadonnal. Hiteles emberek jelenlétében.

1775 július 11-én eltemetett nemes Olsavszky György úr 42 éves.

Az anyakönyv görög katolikus megkeresztelteket feltüntető fő részében 717 bejegyzés található. Amíg a kötetben latin rítusú megkeresztelteknak külön fejezetet, részt nem alakítottak ki, (1766), az itt tárgyalt fejezetbe kerültek be (elvétve) a római katolikus keresztelesek is, feltüntetve, hogy a megkeresztelt szt. miroval nem lett megkenve (nem lett megbérmálva keresztelesekor).

Pl. 1762 esztendő november 2-án, én Izsák szerzetespap megkereszteltem, de szt. miroval meg nem kentem Pestát és Máriát Kökényesi Pesta és Mária házastársak gyermekeit. Keresztszülők Szabó András és Katlja, a pallér felesége.

E fejezetbe kerültek bele a zsidó és cigány gyermekek megkeresztelései is. Az anyakönyv e fejezete szerint ebben az időben négy zsidó és két cigány gyermeket ill. ifjút kereszteltek és bérmáltak meg a görög rítus szabályai szerint Máriapócon.

¹ A megkereszteltek nevei általában kanonizált egyházi szláv formában kerültek lejegyzésre pl. Joan Georgij; Varvara, Pelagija, Jeliszavefta, Andrej stb. Ruszin népnyelvi alakok mellett ritkán előfordulnak magyar népnyelvi formák is: Erzsóka, Erzsa, Simon, Gyuri stb. Magyar népnyelvi keresztnevek gyakrabban feltűnnek a szülők nevének lejegyzése során, de még gyakrabban a keresztszülők nevének beírásakor.

Pl. 1773. esztendő október hava 20. napján, én János szerzetespap megkereszteltem és szt. miroval megkentem Mihály fiút, aki 12 esztendő, s valamikor Lengyelországban Manio községben zsidónak született, törvényes házasságban élő zsidó szülöktől Arm apától és Bajla anyától. Keresztapa Deák György máriapócsi görög, keresztanya Schzülc Zsuzsanna nagyságos asszony.

Egy 1772-es bejegyzés szerint a szerzetes atyák megkülönböztették a román híveket.

Pl. 1772 esztendő február hó 12. napján én Gervaciusz papszerzetes megkeresztelém és szent miroval megkeném Annát, oláh rítusú szülők leányát Ófehértóról. Keresztszülők valának a monostor boltosa (és felesége).

A szülők és a keresztszülők családnevét gyakran azok foglalkozása helyettesíti, az is előfordul, mint az itt idézett példában, hogy a szülők neve hiányzik, vagy a név helye csak ki van pontozva. A foglalkozásnevekre még később kitérek, mikor a templom- és monostorépítés anyakönyvben tükröződő vonatkozásairól szólók. Itt is jelzem viszont, hogy a monostor és majorságának alkalmazottai meghatározó szerepet töltöttek be ekkor a falu belső életében. A Károlyi gróf által 1758-ban a bazilita rendnek ajándékozott máriapócsi birtokon¹ a monostor az anyakönyvi bejegyzések szerint asztalost, csizmadiát, kerégyártót, kocsis, kondást, juhászt, gulyást, szabót, szakácsot, szolgáléányokat, boltost és kocsmárost foglalkoztatott, akikre egy inspektor ügyelt fel.

A máriapócsi lakosok előszeretettel hívták meg keresztszülőnek a monostor alkalmazottait. 1773-ban például két gyermeket tartott keresztvíz alá a monostor szabója, Szamel Mihály, György monostori szakács öt újszülöttet, Kacsák János kerégyártó, Szemancsuk János kondás, Tóth Ferenc kocsis, Tóth János inspektor pedig egyet-egyet.

1776 április 9-én János nevű novícius tartotta keresztvíz alá Tokár Annát. A monostorban szolgáló atyákat egyébként valamilyen ok miatt nem hívták keresztapának, ugyanis mindössze egy bejegyzésben szerepel szerzetes keresztszülői minőségben.

Pl. 1773 esztendő december 20. napján, én Arszenij szerzetespap megkereszteltem és szt. miroval megkentem Isten szolgáját Bazilt,

¹ Erről I. P. DUDÁS BERTALAN OSBM, A baziliták szerepe a Hajdúdorogi Egyházmegye történetében: TIMKÓ IMRE (szerk.), A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye Jubileumi Évkönyve. 1912–1987. Nyíregyháza, 1987. 103–106.

törvényes szülők, Holodnij Péter és Anna fiát. Keresztapa lön Kovejcsak György monostori kredenciár, keresztanya Liza, Sebestyén kőműves felesége.

Az anyakönyvi bejegyzések szerint a megkereszteltek többségének egy-egy keresztanyja és keresztapja volt. Az iker gyermekek egy részét is közös keresztszülők tartották keresztvíz alá. Mintegy öt újszülöttnél találtam két-két keresztapát és -anyát.

Pl. Az Úr 1753. esztendeje január hó napján én, Makariosz szerzetes pap megkereszteltem és szt. miroval megkentem Bazilt, törvényesen házas szülők, Talyigás János, és Pelágia gyermekét. Keresztvíz alá tartották Jakab Palko, Rác János, Vorobok Agafija és Ilona.

Az Archistratéga Szent Mihály Arkangyal templom görögkatolikus megkereszteltek anyakönyvének bejegyzései szerint elvétele leveleki, ófehértói, kislétai, pócspetri, encsencsi, nyírbogáti szülők is elhozták Máriapócsra megkeresztelni gyermeküket. Nyírgyulajból hat megkereszteltet találtam. Idézzünk ezekből egy bejegyzést:

Az Úr 1761. esztendeje szeptember hava 12. napján én, Gervaszusz szerzetes pap megkereszteltem és szt. miroval megkentem Mihályt, törvényesen megesküdt szülők Gyulajból való Poszelak Mihály és felesége Ilona fiúgyermekét. Keresztszülők: Juhász András, Pataki Anasztázia.

Máriapócsra történt letelepedésüktől kezdve a bazilita atyák látták el a parochiális teendőket. Az Archistratéga Szent Mihály Arkangyal templom itt tárgyalt anyakönyv szerint mindössze négyszer kereszteltek nem szerzetesapok.

Pl. 1750. esztendő szeptember hava 30 napján én, Petkovszky János¹ megkereszteltem és szt. miroval megkentem Jánost, Pál Mihály fiát. Keresztszülők Szűcs János és Mária, a téglaegető felesége.

¹ Petkovszky János Olsavszky M. Manuel püspök bizalmasa. A Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye akkor legnagyobb egyházközségének, Hajdúdorognak parochusa, Szatmár és Szabolcs archidiakónusa. Tanulmányait a bécsi Pázmáneumban végezte. A hajdúdorogi anyakönyvek az 1750-es évektől őrzik bejegyzéseit. L. még LENGYEL ENDRE, A görög katolikus egyház Szabolcs megyében: BOROVSKY SAMU (szerk.), Szabolcs vármegye. Budapest, é.n. 348.

Kereszteltek száma 1749–1777: 717. Papszerzetesek által kereszteltek száma: 713. Papok által kereszteltek száma: 4. Fiú kereszteltek száma: 369. Leány kereszteltek száma: 348. Férfi nevek száma: 31. Női nevek száma: 18. Leggyakoribb (legdivatosabb) férfi keresztnév Máriapócs: János, Mihály, László, György, Tódor. A megkereszteltek közel 30%-a a János nevet kapta. A leggyakoribb (legdivatosabb) női keresztnév Máriapócs: Mária, Anna, Ilona, Erzsébet, Borbála. a leánygyermek több mint 36%-a a Mária nevet kapta a keresztségben.

N ^o	Női név	Év					
		1749–58	1759–67	1768–72	1773–77	1749–77	%
1	Agafia	1	3	5	2	11	
2	Anna	18	24	23	17	82	23,56
3	Anasztázia	7	–	5	1	13	
4	Borbála	2	6	1	5	14	4,02
5	Erzsébet	3	8	3	7	21	6,03
6	Éva	6	2	1	1	10	
7	Jevdokia	–	–	2	–	2	
8	Jevsztatia	1	–	–	–	1	
9	Julianna	1	–	4	1	6	
10	Ilona	8	9	10	10	37	10,63
11	Katalin	–	1	2	2	5	
12	Krisztina	–	–	1	–	1	
13	Mária	28	42	35	22	127	36,49
14	Pelagija	5	2	1	1	9	
15	Rozália	–	1	–	–	1	
16	Teodoszija	1	–	–	–	1	
17	Zsófia	1	–	2	1	4	
18	Zsuzsanna	1	–	1	–	1	
	Összesen:	83	98	97	70	348*	

* A százalék a 348-hoz viszonyítandó

N ^o	Férfi név	Év					
		1749–58	1759–67	1768–72	1773–77	1749–77	%
1	Ádám	–	–	1	1	2	
2	András	5	6	4	2	17	4,60
3	Antal	–	1	4	1	6	
4	Dániel	–	–	–	1	1	
5	Demeter	1	2	–	2	5	
6	Elek	3	2	5	4	14	
7	Fülöp	–	–	1	–	1	
8	Gábor	1	–	–	–	1	
9	György	5	11	9	12	37	10,02
10	Gergely	–	3	1	2	6	
11	Ignác	1	–	–	–	1	
12	Illés	2	3	–	1	6	
13	István	5	3	1	1	10	
14	Jakab	2	2	–	–	4	
15	János	27	31	22	23	103	27,91
16	József	–	–	2	–	2	
17	Konstantin	–	1	–	–	1	
18	László (Bazil)	10	11	5	14	40	10,84
19	Lázár	–	–	1	–	1	
20	Lukács	3	–	–	–	3	
21	Máté	1	2	–	–	3	
22	Mihály	7	20	12	22	61	16,53
23	Miklós	3	–	–	–	3	
24	Nikita	1	–	–	–	1	
25	Pál	1	–	2	–	1	
26	Pantelejmon	–	–	1	–	1	
27	Péter	1	3	5	1	10	
28	Prokop	1	–	–	–	1	
29	Simon	3	–	–	1	4	
30	Tamás	1	1	–	–	2	
31	Tódor	6	8	1	6	21	5,69
	Összesen:	90	110	77	92	369**	

** A százalék a 369-hez viszonyítandó

A Mária Terézia-féle úrbérrendezés (1767–1774) adatfelvételei alapján több régió férfi keresztnéveinek gyakoriságát megvizsgáltam. A megvizsgált régióban (vármegyékben) élő minden nép körében a János volt a leggyakoribb név, Nyitrától Beregig¹. Ennek felelnek meg a máriapócsi anyakönyv adatai is. A névgyakoriságot tekintve a máriapócsi férfi keresztnévi anyag a szepességi ruszin falvak² keresztnévanyagával mutatja a legnagyobb hasonlóságot. Ebben közrejátszik a közös görögkatolikus vallás, de szerepe lehet Máriapócs szepességi kapcsolatainak is. A szepességi Olsavka községből származott Pócs talán utolsó parochusa Olsay Mihály³, e községben született Olsavszky M. Manuel püspök, s a Máriapócson élő unokatestvére György is. A továbbiakban néhány vármegyéből a görögkatolikusok körében legelterjedtebb férfi keresztnéveket mutatom be táblázat segítségével.

N ^o	Máriapócs	Szepes megye	Zemplén megye	Sáros megye	Bereg megye
1.	János	János	János	János	János
2.	Mihály	Mihály	András	András	Tódor
3.	László (Bazil)	György	László (Bazil)	Mihály	Gergely
4.	György	András	Ferenc	György	Jakab
5.	András	Mátyás	Mihály	Jakab	László (Bazil)

UDVARI ISTVÁN

¹ Vö. UDVARI ISTVÁN, a Mária Terézia korabeli úrbérrendezés szlovák nyelvű kéziratos forrásai: Szepes és Zemplén vármegyék. Vasvári Pál Társaság Füzetei 15. Nyíregyháza, 1996. 78–79.

² A szepességi ruszin falvakról és XVIII. századi népéletükről I. UDVARI ISTVÁN, A Mária Terézia-féle úrbérrendezés szlovák nyelvű dokumentumai. Szepességi ruszin falvak népelete Mária Terézia korában. Vasvári Pál Társaság Füzetei 4. Nyíregyháza, 1991. 29–33, 34–248.

³ Olsay Mihályról, Máriapócs utolsó parochusáról adatokat I. Lengyel im. 347. Máriapócs felföldi kapcsolatairól I. még: Szabolcsi görög katolikus parochiák. Vármegyei szociográfiák. IV. Szabolcs vármegye. Budapest, 1939. 136–146.